

Literární komparatistika

Komparace jako metoda

- komparace = běžná součást “života”
- věda: metodologický princip
- lat. “compare” = srovnávat
- v každém oboru existuje srovnávací přístup

Komparatistika jako disciplína (od 19. stol.)

literární komparatistika = srovnávací literární věda

SROVNÁVÁ

- DVĚ a více literárních DĚL lišících se
 - jazykem
 - kulturní oblastí
 - autorem
 - historickým obdobím
 - apod.

Definice dle Mezinárodní asociace literární komparatistiky

“Komparatistikou se rozumí výzkumy nad dějinami literatury, nad teorií literatury a nad interpretacemi textů realizované z mezinárodního, srovnávacího aspektu.”

Okruhy literární komparatistiky

- typologie
- genologie (genetické srovnávání)
- recepce v cizím kontextu
- literární translatologie
- periodizace
- tematologie (dějiny látek a motivů)

Typologie

ANALOGIE bez doložené souvislosti (literatura, jazyk, právo apod.) = bez doloženého kontaktu

Jak je to možné?

psychologický paralelismus - antropologická konstanta - všeobecné vlastnosti

Co a jak srovnávat?

- nejmenší prvky poetiky: tropy, figury, motivy
- autoři
- literární směry
- národní literatury
- přesahy národních literatur (vyšší meziliterární celky)

Komparatistika a pozitivismus

- snaha o “sběr” dat, nikoliv interpretaci
- hledání “zákonů” literatury
 - vývoj
 - výstavba díla
- Hyppolite Taine: rasa - doba - prostředí
 - dokonalá kompozice = harmonie formy a obsahu
- impulzy z přírodních věd
 - srovnávací anatomie
 - srovnávací fyziologie
 - darwinismus =Ferdinand Brunetiere: *Vývoj žánrů v dějinách literatury*
 - evoluční hledisko vývoje literatury

Ukázka: Katalog pohádkových syžetů

Anti Aarne - Stith Thompson

https://en.wikipedia.org/wiki/Aarne%E2%80%93Thompson_classification_systems

- kvantitativní katalogizace pohádkových syžetů (přes 2000 typů)

Vladimir Jakovljevič Propp: *Morfologie pohádky a jiné studie*

- typologie pohádkových postav (škůdce, hrdina, falešný hrdina, pomocník...)

Přesahy národní literatury - světová literatura?

Co je světová literatura?

- Fr. Strich: *“komparatistika by se měla jmenovat věda o světové literatuře”*
- 1827: Světová literatura (J. W. Goethe)
 - “Národní literatura v současnosti nemá většího významu, nastává epocha světové literatury.”
- kulturní výměna mezi národy
- NE kánon a klasika, ale SOUČASNOST
- světová literatura jako PROCES

SLAVOMÍR WOLLMAN, DIONÝZ ĎURIŠÍN

- 1) Světová literatura = mechanický soubor literatur
 - aditivní (přidáváme do souboru nové)
 - nejstarší koncepce
- 2) světová literatura = výběr “literárních generálů”
 - hodnotová (soubor určuje kvalita, kritika)
 - světová klasika
- 3) světová literatura = vzájemně podmíněné jevy
 - genetická
 - typologická
 - upřednostňuje zkoumání vztahů a souvislostí

MOŽNOSTI SROVNÁVÁNÍ - základní dělení

- TEMATOLOGIE
 - srovnávání témat (Stoffgeschichte)
 - starší koncept (přelom 19. a 20. stol.)
- MORFOLOGIE
 - srovnávání tvarů (forem)
 - od 30. let 20. stol.

MOŽNOSTI SROVNÁVÁNÍ - dle kontaktu

- KONTAKTOLOGIE
 - genetická komparatistika
- TYPOLOGIE
 - bez souvislosti či kontaktu

KONTAKTOLOGIE

- zkoumání styků (kontaktů)
 - národní literatury
 - autoři
 - texty
 - literární směry
- bez kontaktu = zbytečné snažení (dle kontaktologů)
- přínos:
 - sběr literárněhistorických dat (biografie, literární život, slovesnost)
 - dějiny literárních vztahů
 - sociologie, psychologie

TYPOLOGIE

- protiklad kontaktologie
- zkoumání podobností bez ohledu na kontakty
- přínos:
 - srovnání jevů bez vzájemného kontaktu
- problém:
 - vědec musí ovládat cizí jazyk, znát cizí kulturu apod., jinak nelze provádět

TEMATOLOGIE (srovnávání látek)

- tematické shody jsou různého druhu
- základní:
 - reminiscence
 - citát
 - parafráze
 - narážka

REMINISCENCE

- záměrná i nezáměrná
- u čtenáře vyvolá myšlenku na jiné dílo (nutná jeho znalost)
- shoda založena na formě i obsahu
 - rým
 - metafora
 - aj.
- ironická / polemická reminiscence

*Na tváři lehký žal
hluboký v srdci smích
(Seifert)*

*Na tváři lehký smích
hluboký v srdci žal
(Mácha)*

CITÁT

- uvedení jiného textu (či jeho části) v původním textu
- čtenářsky rozpoznatelný

Jan Amos Komenský: *Truchlivý*

- “citátová mozaika”
- mluvčí hovoří v citátech z *Bible*
- argumentační opora (dnes typicky ve vědeckém textu)

PARAFRÁZE

- upravený, pozměněný, nepřesně uvedený citát
- typický pro středověkou literaturu

Legenda o sv. Prokopu:

*“Hrniechu k němu nebožátka,
právě jak k slepici kuřátka.”*

parafráze Matouš (23, 37): “Kolikrát jsem chtěl shromáždit tvé děti, jako slepice shromažďuje svá kuřata pod křídla...”

NARÁŽKA

- čtenář si vybaví jiný text, aniž by text čtený tento text pozměňoval či citoval
- nutná znalost cizího textu

Vyřešil to šalamounsky.

Další formy kontaktu literárních děl

- adaptace
- transpozice
- parodie
- travestie
- ohlas
- variace
- výpůjčka
- imitace
- transplantace

ADAPTACE

- nové zpracování, doslova “přizpůsobení”
- populární ve středověku (Alexandreis)

TRANSPOZICE

- převyprávění
 - odlišný komunikační cíl původního a nového textu
 - např. převyprávění biblických příběhů
 - různé verze “klasických děl”
-
- AD USUM DELPHINI = “k užití dauphinovu”
 - metoda “očistění” textu od určitých pasáží

DALŠÍ ZVLÁŠTNÍ DRUHY MEZILITERÁRNÍHO KONTAKTU

- PARODIE
 - nové dílo na základě starého, jež je zesměšněno
- TRAVESTIE
 - změna výrazu díla za ponechání obsahu předlohy
- OHLAS
 - snaha o literární a estetickou nápodobu (typicky lidové písně)
- VARIACE
 - opakování téhož s drobnou obměnou
- VÝPŮJČKA
 - dosl. vypůjčení si motivu, myšlenky
- IMITACE
 - napodobení
- TRANSPLANTACE = přenos z literatury do literatury (např.)

LITERATURA

D. Ďurišin: Čo je svetová literatúra? Bratislava 1992

J. Hrabák: Literární komparatistika, Praha 1971

A. Nünning et al.: Lexikon teorie literatury a kultury, Brno, 2006

I. Pospíšil: Genologie a proměny literatury, Brno, 1998

M. Zelenka: Komparatistika v kulturních souvislostech, České Budějovice, 2012

(prezentace vznikla na základě přednášky E. Niklesové, podzim 2014)